

Гудак В. А.

кандидат мистецтвознавства, приват-професор Львівської національної академії мистецтв.

РОЛЬ ОСНОВ ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВИХ КОМПОЗИЦІЙ В ФОРМУВАННІ ПЛАСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МИТЦЯ

Анотація: Вперше для навчально-методичного застосування в мистецьких ВНЗ України дано можливу пропозицію викладання основ об'ємно-просторових (скульптурних) композицій, що виявляють найбільш типові проблеми художньої грамоти в ділянці пластики і сприяють становленню професійного рівня митця.

Ключові слова: пластика, форма, простір, взаємодія, ансамбль споріднених форм, об'ємів.

Аннотация. Гудак В.А. Роль основ объемно-пространственных композиций в формировании пластического мышления художника. Впервые для учебно-методического использования в художественных ВУЗ Украины предлагается возможный вариант преподавания основ объемно-пространственных (скульптурных) композиций, выявляющих наиболее типичные проблемы художественной грамоты в отрасли пластики и содействующих становлению профессионального уровня художника.

Ключевые слова: пластика, форма, пространство, взаимодействие, ансамбль родственных форм, объемов.

Annotation. Hudak Vasyl. Part of Volumetric and Spatial Composition essentials in formation of sculptural thinking. First for academic application in art high-education establishments of Ukraine, a real proposition to teach essentials of volumetric and spatial (sculptural) compositions that identify the most common issues of artistic "literacy" in plastic art and facilitate formation of an artist's professional level is provided.

Kew words: plastic, shape, space, interaction, ensemble of related shapes and volumes.

Постановка проблеми: В наш час розвиток образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва і дизайну, зокрема скульптури захопив виражальні засоби з усіх їх видів, що в сумі виявляють нові цікаві композиційні вирішення. Однак для вдосконалення й нормального функціонування навчального, а пізніше і творчого процесу студенти повинні оволодіти основами художньої грамоти об'ємно-просторового характеру.

Дана праця продовжує розгляд арсеналу художньо-виражальних засобів і можливостей, втілених в мистецькі і дизайнерські твори, особливо сучасні. Їх необхідно засвоювати задля становлення професійного рівня фахівців мистецьких ВНЗ України. Для цього придатна історико-мистецька скарбниця всіх часів і народів, оскільки виражальні засоби (лінія, площина, тон, колір, форма, об'єм, фактура та ін.) за допомогою яких митці реалізовували свої твори, як площинного (графіка, живопис) так і об'ємного (скульптура) характеру є спільними і можна сьогодні ствердити майже уніфікованими. Оскільки курс "Основ композиції" залишається досить таки актуальним в ділянці формування професійного рівня молодого митця, автор цих рядків вважає своїм професійно-педагогічним обов'язком поділитись набутим досвідом, який розпочався з 1968 року на кафедрі художньої кераміки тодішнього Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва і з 2007 року на кафедрі художнього металу вже Львівської національної академії мистецтв.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемі становлення об'ємно-просторового мислення в студентів найчастіше присвячена література архітектурно-художнього спрямування. В мистецьких ВНЗ України до цієї дисципліни теж існує різний підхід з приводу її розгляду, вивчення й тлумачення. Важливо зосередити увагу студентів на різних найбільш типових особливостях прояву і взаємодії форми, об'єму з простором в найбільш характерних їх ознаках. Як згадував вже автор, студенти із захопленням дізнаються про роботи й експерименти студентів і викладачів Баухаузу, ВХУТЕМАСУ, ВХУТЕІНУ, М. Коника, Е.Розенблюма (Центр. навч.-експерим. студія худож. проектування на Сенежі), а також видатних митців Арпа, Архипенка, Вазареллі, Дзиндри, Ешера, Клее, Леже, Ліпшица, Мура, Татліна та ін., публікації Ю.Г.Божка, І.Т.Волкотрубца, А.В.Іконнікова, В.І.Лісняка, Д.Л.Мелодинського, А.В.Степанова, Г.П.Степанова, С.О.Хан-Магомедова, М.І.Яковлева, та ін., що є надзвичайно цінними в наш час в ділянці композиції, зокрема об'ємно-просторової її реалізації. Бо вона у взаємодії з графічно-живописною (площинною) спроможна подати річ, предмет, твір у всій художній повноті і засвідчити про всебічну і завершену підготовку митця як професіонала високого рівня.

Зв'язок роботи з науковими навчально-методичними програмами.

Курс і програма "Основ об'ємно-просторових композицій" безпосередньо пов'язані і впливають із загальної проблематики профільюючих дисциплін підготовки митця образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва і дизайну. Оскільки в 1960-х рр. літератури з цих питань, як кажуть було "не гу-

Надійшла до редакції 15.03.2012

сто”, то програми складались на основі досвіду педагогічної праці і тих художніх проблем, які вважались тоді актуальними на думку провідних митців Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва, тепер Львівської національної академії мистецтв. Основою даної дисципліни послужили публікації та роботи до – і радянських архітекторів, художників 1920-30-х років ХХ ст., які внесли “новий струмін” в художньо-пластичне мислення і реалізацію проектів і творів, покликаних формувати нове соціалістичне естетичне середовище і які все ще є повчальними і вартісними в мистецькому педагогічному плані і в наші дні. Свіжим і навіть новаторським джерелом для тодішнього радянського мистецтва соціалістичного реалізму була мистецька література, що надходила з країн народної демократії і вільно продавалась в обласних і столичних магазинах під єдиною назвою “Дружба”. В бібліотеки надходили ще й журнали, які можна було передплатити. Все це було надійною засадою формування навчально-методичної документації, зокрема для ЛНАМ.

У формотворенні композиції основними й вихідними елементами є: природні і геометричні. Вони тісно взаємопов’язані, оскільки природне формотворення у своїй основі геометризоване, а геометричне “ховається” в природному. Цим проблемам, які мають безпосереднє відношення до образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, дизайну та архітектури присвячена низка наукових досліджень та навчально-методичних видань останніх десятиліть. В цьому плані й надалі ведеться значна науково-дослідна й пошуково-творча праця (1–12). А це стає вагомим підґрунтям навчально-методичної педагогічної праці, що позитивно позначається на студентських курсових й дипломних роботах (ОКР “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”, якими керували професори ЛНАМ, зокрема: І.Я.Боднар, А.А.Бокотей (ректор, академік), Гудак В.А., А.Й.Каліш, О.Т.Мінько, І.М.Франк та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Праця митця над формою, об’ємом в справі засвоєння початкових елементів, їх гармонійної взаємодії з простором є чи не найважливішою ділянкою оволодіння художньою грамотою. Теоретичне їх усвідомлення і практичне оволодіння митцями в кожній епосі має свої специфічні особливості. Сьогодні це визначає суттєвий чинник культури і мистецтва, потребує подальшого розвитку й уваги в справі поповнення новими досягненнями пластики, засвоєння якої неможливе без вивчення першооснов скульптурного мистецтва. Адже професійне оволодіння рельєфом, барельєфом, горельєфом, контррельєфом, найрізноманітнішими особливостями взаємодії об’єму, форми з простором, в тому числі і комплексами, ансамблями споріднених форм було і залишається неперехідною цінністю побудови об’ємних мистецьких творів, про що засвідчують твори мистецтв, починаючи від найдавніших часів.

Мета роботи: Виховувати в студентів художньо-аналітичне сприйняття мистецьких (скульптурних) творів задля придбання навичок, знань, досвіду, необхідних для створення об’ємно-просторових

композицій на основі природних чи геометричних елементів, як першооснов (правила і закономірності) художньо-пластичної грамоти. Стаття виконана за планом НДР Львівської національної академії мистецтв.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

Дана праця в силу актуальності проблематики написана згідно вимог і потреб становлення сучасної науково-мистецької навчально-методичної документації кафедр, факультетів художнього спрямування ВНЗ України. Адже композиція, як в мистецьких навчальних закладах, так і в практичній творчості митців відіграє провідну роль. Вона у взаємодії з іншими профільюючими дисциплінами, такими, як рисунок, живопис, скульптура, композиційне проектування, робота в матеріалі тощо, потребує безумовно високого науково-дослідницького й навчально-методичного рівня її викладу й обґрунтування. Більше того, художні виставки останніх років засвідчують, що в цій ділянці ведеться значна творча робота серед митців. Різноманітні мистецькі акції красномовно засвідчують про те, що в ділянці композиції триває значна експериментальна робота, тому наукове поповнення її теоретико-практичної основи є саме на часі.

Засвоєння проблем цілісності композиції курсової, дипломної чи творчої роботи була і залишається надзвичайно важливою художньою проблемою, як для студентів, так і митців. Ця ж проблема властива і при вирішенні композицій пластів з рельєфно-контррельєфною мовою, як перехідного завдання від попереднього курсу площинних (графічно-живописних) композицій до наступного курсу основ об’ємно-просторових композицій. Наголосимо на важливості того, що організація цілісності, композиції властива і композиціям брил, об’ємів, форм, що мають просторово-круговий огляд, його доповнюють, організовують. Тут дуже важливим є не скільки специфіка переходу від площинних композицій до об’ємних, скільки в останніх, крім своїх проблем, необхідно буде реалізовувати і навички площинних композицій, що можуть і повинні бути використані в круглих формах, об’ємах, не говорячи вже про рельєфи, контррельєфи. Зрештою в них, цих останніх можна і бажано студенту піднятися до вирішення, як і в наступних об’ємних композиціях до філософсько-асоціативного мислення і втілення навіть в геометризаних декоративних елементах, формах певних тем, скажімо емоційно-настрійного характеру. (рис. № 1а, 1б, 1с, 1д, 1е, 1ф).

Слід згадати, що в 1972 році в тоді Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва завдяки ініціативі Царство Йому Небесне доц. М. В. Курилича відбулася наукова конференція, присвячена навчально-методичній проблемі ведення курсу “основ композиції” на І-х курсах. Захоплення й підтримку даного курсу, що була представлена у вигляді виставки студентських робіт висловлювали професори Борис Олександрович Смірнов з Ленінграду, Хелена Робертівна Кума, Алдона Петрівна Лічкуте, Георгій Георгійович Круглов з Прибалтики, митці з Москви та Закавказзя, які були учасниками згаданої наукової конференції. Ще тоді висловлювалась пропозиція

a)

b)

c)

d)

e)

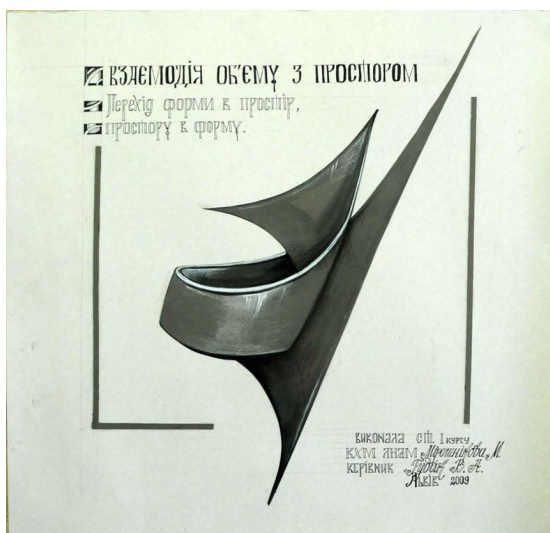

f)

Рисунок 1. Рельфо – контррельфні композиції.

Дані завдання продовжують розвиток набутого в I-му семестрі основ площинних (графічно-живописних) композицій, що загалом підготовляють студентів для засвоєння наступних курсів композиційного проектування, роботи в матеріалі згідно тієї чи іншої спеціалізації. Важливо зазначити, що студенти часто відходять від класичних норм побудови творів і завдань, “змішуючи” їх іноді задля новаторського підходу до їх вирішення і вияву своєрідних, навіть нових яскраво пластичних зіставлень, утворень, рішень.

a), b)

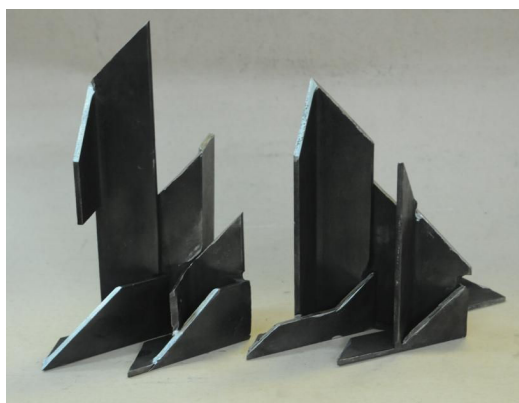
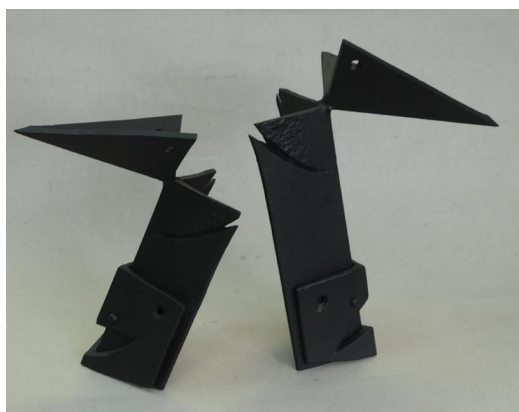

c), d)

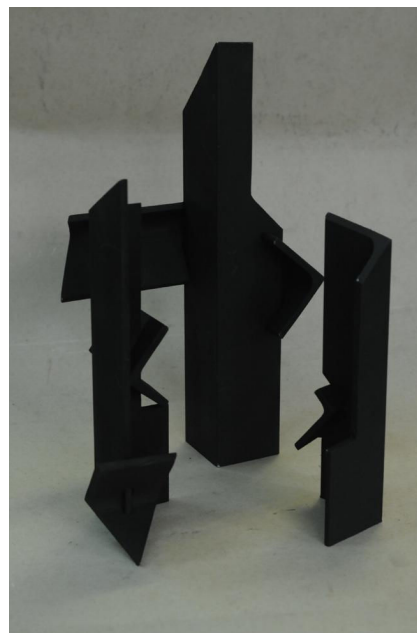
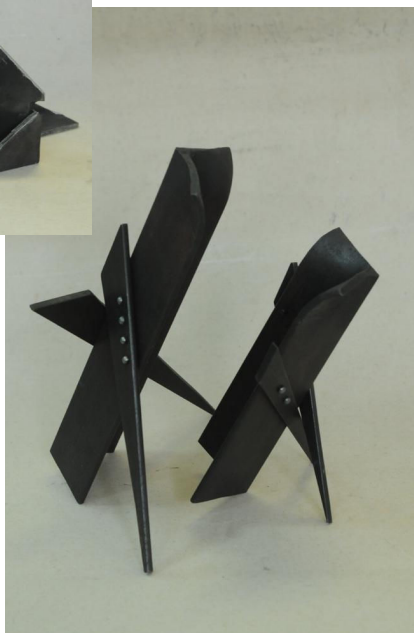

e), f), g)

Рисунок 2. Взаємодія об'єму з простором, перехід форми в простір і простору в форму.
Аспекти кругового огляду.

a), b), c)

d), e), f), g)

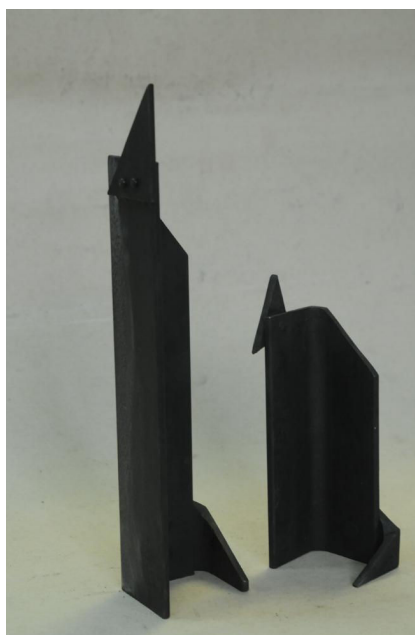

Рисунок 3. Ансамбль споріднених форм, об'ємів.

поширити певний досвід ведення даної проблемної дисципліни в інші мистецькі ВНЗ колишнього СРСР.

В 1987 році тоді до Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва з метою перевірки навчально-методичної роботи приїжджав кандидат мистецтвознавства професор кафедри художньої кераміки і скла тоді Московського вищого художньо-промислового училища (кол. Строганівське), а тепер Московського художньо-промислового університету ім. С.Г. Строганова Микола Семенович Селезньов і був захоплений нашими Основами композиції особливо асоціативним вирішенням об'ємно-просторових композицій II-го семестру I курсу художньої кераміки. Автору цих рядків було приємно слухати похвалу робіт студентів, якими я протягом досить таки тривалого часу з незначними переривами керував і керую по даний час, але на кафедрі художнього металу ЛНАМ.

Композицію, що виявляє взаємоперехід об'єму і простору студенти засвоюють при вирішенні пластичної проблеми їх взаємодії, тобто коли отвір теж є наче пластичною формою, скажемо негативом, а матеріальна форма позитивом, але вони органічні й обов'язково повинні пластично й композиційно проглядатися навкруг, в т.ч. знизу й зверху. Тут для оздоблення можуть застосовуватися навички, одержані від виконання контррельєфів. (рис. 2а, 2б, 2с, 2д, 2е, 2ф, 2г). Проблема взаємодії об'єму з простором поширюється й на наступне вже складніше й завершальне завдання, яким є ансамбль споріднених форм, яке разом з попередніми подає студентам основи художньої грамоти в ділянці об'ємно-просторових композицій. Правда в наступних курсах стоятимуть складніші програмні завдання, в яких потрібно не лише використовувати набуті знання й навички, але набагато ширше їх розвинути задля вирішення поставлених проблем.

Серед об'ємно-просторових композицій, особливо ансамблю споріднених форм, для студентів необхідним є усвідомлення важливості відчуття гармонійних пропорцій цих пластично-похідних форм, а також їх просторового розміщення між собою, що загалом відіграє вирішальну роль при організації ансамблю. Це переважно 2,3 і т.д. кількість предметів найчастіше непарна, але вони подібні, однотипні, споріднені певним пластичним мотивом, який від предмету до предмету перебуває в розвитку. Тобто всі вони прямолінійно ні в якому разі не аналогічні. "Кістяк" пластики кожного предмету наче спільний, а накладене "м'ясиво" дещо відмінне. Але складові елементи предметів разом представляють загальнопластичну композицію об'євів геометричного характеру. Їх пластичне поєднання створює їх скульптурно-просторову невід'ємність, нерозривність. Такі завдання на віддалі художньої кераміки особливо вдаються студентам, які володіють гончарним кругом, на якому на основі найрізноманітніших геометричних об'євів вони виконують цікаві об'ємно-просторові композиції. Задля композиційної виразності такі предмети оздоблювалися ритуюванням, рельєфними наліпами, ангобним розписом, найчастіше фляндруванням. Інші матеріали (метал, дерево, скло, тканини мають свої досить цікаві технічно-композиційні можливості (рис. 3а, 3б, 3с, 3д, 3е, 3ф, 3г, 3h).

Дуже методично важливим і складним для студентів є необхідність проявляти в наступному завданні те, що вже засвоїв у попередньому. Це стосується взагалі курсу Основ композиції, особливо об'ємно-просторових, з яких на даний час на кафедрах художньої кераміки, металу в ЛНАМ викладаються лише три різні завдання (Примітки: 1,7,8). Шкода, що немає більше лекційно-практичних годин на так звані "перехідні" завдання, а їх автор налічив би вісім (Примітки), які б сприяли кращому засвоєнню студентами суті проблеми. Взагалі колись на Вчених радах ще інституту прикладного та декоративного мистецтва йшлося, що Основи композиції повинні б вивчатися студентами протягом 2-х років. I курс площинні графічно-живописні, II курс – об'ємно-просторові. Очевидно тоді б студенти "дозрівали" до таких порівняно складних проблем, як "інтерпретація", "імпровізація", "асоціація", тобто чисто високохудожньої реалізації творчого бачення природи, довкілля (в т.ч. урбаністичні мотиви) чи філософсько-психологічних тем, скажемо "Дош", "Віхола", "Місто", "Меланхолія", "Світло храму" тощо. А для цього в об'ємно-просторових композиціях бажано б активніше застосовувати градацію тону, кольору, фактури і світлоколір, як органічно поєднаний з "кістяком" композицій декоративний психологічно і смисловодієвий ефект-елемент. Це особливо стосується відділів кераміки, металу, скла, текстилю, дерева і т.д. Тобто внутрішні пластичні ажуроформи для підсилення асоціативності теми слід прикрашати яскравими кольорами і освітлювати таку пластику-композицію зсередини, що у взаємодії із зовнішньою пластикою дасть значну світлокольоровокомпозиційну візію, дію, вплив. Взагалі то даний курс, як і попередній площинних композицій є вельми цікавим і багатим на найрізноманітніші підходи до їх вирішення.

В даному курсі "Основ об'ємно-просторових композицій" робота в матеріалі оцінюється по виконаних речей в матеріалі, а з композиції по виконаних проектах чи макетах в папері, картоні, пластиліні, а також по тому як вона реалізована в матеріалі. Тут органічно взаємодіють, як композиційне мислення в ескізах, проектах, так і продовжується воно при реалізації в матеріалі. Безумовно, що студент певним чином модифікує свій задум завдяки індивідуальним можливостям його інтерпретувати чи імпровізувати на шляху переходу композиції проекту в той чи інший матеріал.

Взагалі то і "інтерпретація", "імпровізація", "асоціація" продовжують своє можливе застосування і вирішення частково чи безпосередньо в курсових, дипломних, а потім і в творчих роботах студентів, митців. Адже це ті визначальні чинники, що провадять до вже згаданого й досить важливого філософсько-асоціативного сприйняття й мислення студентів над навколишнім природним середовищем, урбаністичним довкіллям, а особливо над духовно-матеріальними пам'ятками давнини, що є, були і залишаться непромінливими джерелами мистецько-інтелектуальної ініціативи, художньої творчості митців, і визначають "дух" часу, його культуру, смак, естетику й мистецтво.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку

В ділянці художньої творчості і сьогодні існують далеко нерозв'язані проблеми, оскільки завжди спроба їх розв'язати, як і можливість це зробити розширює їх масштаби. Це пов'язане із сучасним необмеженим рівнем нових художньо-практичних діянь фахівців, концептуальними напрямками розвитку мистецтва. Ще поява дизайну про це засвідчила. Разом з тим проблема художньої грамоти в мистецтві і в наш час має багато варіантів свого тлумачення, а в дизайні і поготив. Однак в дизайні і мистецтві в цьому плані є багато спільного. І тут і там фахівець має справу з площиною, з об'ємом, з простором, які необхідно не лише засвоїти на основі минулих надбань, але й розвивати згідно вимог і потреб сучасності. Пропонований варіант викладання основ об'ємно-просторових (скульптурних) композицій в мистецьких ВНЗ України розширить межі засвоєння і реалізації теорії і практики художньої грамоти згідно специфіки, як окремого мистецького закладу, так і конкретного фаху, враховуючи сучасні вимоги мистецької навчально-методичної практики. Саме ці особливості накреслять перспективні шляхи викладання даної дисципліни, метою якої залишається становлення художніх світоглядних позицій майбутнього митця. Основи композиції, що розглядають взаємозалежності форм, об'ємів та простору мають пряме відношення й до засвоєння композиційного проектування творів декоративно-прикладного мистецтва, скульптури й дизайну. Непроминальним навчально-методичним джерелом є історико-етнічні, особливо сучасні пам'ятки і твори пластичного мистецтва, тобто скульптури, на прикладах яких наглядно можна побачити й зрозуміти поставлені викладачем завдання. Треба зазначити, що вихідні виражальні засоби, методи й прийоми композиції художніх творів властиві творчості митців різних народів і континентів, що були і залишаються невіддільними часом і є неперехідною вартістю, чинником, що підносять людство, країни і народи до нових суспільно-культурних звершень.

Заняття композицією приводить до пізнання й необхідності вивчення широких мистецьких горизонтів, які раніше неможливо було навіть собі уявити чи осмислити. А це не лише стосується композиції. Справа очевидно в тому, що світ настільки широкий, глибокий й різноманітний до безмежності у своїх проявах, що до цього ми дійдемо коли візьмемось за дослідження будь-якої вузької ділянки діяльності, явища, обставин тощо. Суть полягає в професійному підході до з'ясування, пізнання того, що вивчаємо.

Збереження, вивчення й всебічна підтримка пам'яток давнини повинні перебувати під неослабним державним контролем. Бо в минулому таїться сучасне з яскравими перспективами його розвитку. Побачити це, зрозуміти й подати студентам – то наше сучасне мистецько-педагогічне завдання. Саме на цьому шляху в нас в майбутньому повинні зрости свої "Арпи", "Мури", "Ліпшії" і т.д. А запорукою того, що такий розвиток і надалі буде можливим є творчість видатних митців, зокрема всесвітньовідомого українського теоретика і скульптора Олександра Архипенка, а також Михайла Дзидри українського скульптора

американського походження, твори якого розміщені в ним збудованому музеї в смт. Брюховичах, що поблизу Львова і які ще недостатньо вивчені, особливо в аспекті уведення їх досвіду в науково-дослідну, творчу роботу митців і зокрема в навчально-методичну практику студентів мистецьких закладів України.

Рекомендована література:

1. Адашкин Н. Фаворский – педагог-теоретик (О курсе теории композиции). / Н.Адашкин. // Советское искусствознание 77/2. М.: Сов.художник, 1978. – С.210–232.
2. Архипенко О.П. Олександр Архипенко: Альбом / Есе В.О.Коротича. – К.: Мистецтво, 1989. – 200 с.: іл.
3. Божко Ю.Г. Основы архитектоники и комбинаторики формообразования / Ю.Г.Божко. – Х.: Вища шк. Изд-во при Харьк.ун-те, 1984. – 184 с.
4. Греку Т.М. Пространственная керамика в современной архитектуре. / Т.М.Греку. – Кишинев: Штинница – 1981. – 92 с.; ил.
5. Эшер М.К. Графика / М.К.Эшер. – Кельн: Арт-родник, 2001. – 76 с.
6. Мелодинский Д.Л. Школа архитектурно-дизайнерского формообразования / Д.Л.Мелодинский. Учеб.пособие. – М.: «Архитектура-С». – 2004. – 312 с.: ил.
7. Основы об'ємно-просторових композицій. Методичні вказівки для студентів першого курсу спеціальності 0520 "Художня кераміка" / Уклад.В.А.Гудак, І.М.Франк. – Львів: ЛДПДМ. – 1993. – 11 с., іл.
8. Основы объемно-пространственных композиций. Методическая разработка для студентов I курса отделения художественной керамики. / Сост.В.А.Гудак. – Львов: ЛГИПДИ. – 1985. – 19 с.
9. Полякова Н.И. Скульптура и пространство. Проблема соотношения объема и пространственной среды. / Н.И.Полякова. – М.: Сов.художник, 1982. – 199 с.: ил.
10. Скульптура Михайла Дзидри / Упор. Б.Мисюга. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – 344 с., іл.
11. Степанов А.В. и др. Объемно-пространственная композиция: Учеб. для вузов / А.В.Степанов, В.И.Мальгин, Г.И.Иванов и др. – М.: Изд-во "Архитектура-С", 2007. – 256 с.: ил.
12. Хан-Магомедов С.О. Разработка теоретических проблем художественной композиции во ВХУТЕМАСе–ВХУТЕИНе (1923–1930 годы) / С.О.Хан-Магомедов // Труды ВНИИТЭ. Серия "Техническая эстетика", вып.34. Современный дизайн и наследие ВХУТЕМАСа – М.: 1982, – с.39–54.

Примітки:

1. Протягом II-го семестру на I курсі з Основ об'ємно-просторових композицій студенти в різний час виконували як проекти так і роботи в матеріалі з таких завдань на основі природних і (найчастіше) геометричних елементів:
2. Рельєф; 2. Барельєф; 3. Горельєф; 4. Контррельєф, в якому найчастіше зосереджуються пластичні проблеми, характерні сучасному образотворчому і декоративно-прикладному мистецтву. В металі це можуть бути: аплікація, карбування, що використовуються в рельєфно-контррельєфних композиціях.
3. Пластика з круговим оглядом. (замкнутий об'єм);
4. Пластика з фронтальним й тильним оглядом, (фас-анфас), в якій пластичні отвори (ажури, отвір) гармонійно взаємодіють з цілим об'ємом-композицією.
5. Пластика з аспектами різноманітного кругового огляду, якій властиві пластичні переходи форми в простір, отвір (ажур) та проникнення простору в форму.
6. Ансамбль пропорційно й пластично споріднених гармонійних (2,3,5 і т.д.) предметів, форм чи об'ємів, поєднаних спільним різноманітним елементом. Кожному з предметів характерні свої пластичні доповнення, які не виходять за межі організації цілісності комплексної взаємокомпозиції предметів.